

ТВОРБА РЕЧИ И ЊЕНИ РЕСУРСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

Зборник радова са четрнаесте међународне научне конференције
Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта

Уређивачки одбор:

Проф. др Божо Ћорић (Србија), проф. др Рајна Драгићевић (Србија),
проф. др Александар А. Лукашанец (Белорусија), проф. др Предраг Пипер
(Србија), проф. др Елена И. Корјаковцева (Пољска), проф. др Бранко Тошовић
(Аустрија), проф. др Јежи Сјероћук (Пољска), проф. др Живојин Станојчић
(Србија), проф. др Даринка Гортан-Премк (Србија)

Извршни уредници:

БОЖО ЋОРИЋ И РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ

Главни уредник:

РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ

Филолошки факултет
Београд
2012

СТАНА С. РИСТИЋ*

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ, БЕОГРАД, СРБИЈА

УЛОГА ТВОРБЕ У КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈИ ПОЈМА 'ВИЂЕЊЕ' У ЈЕЗИЧКОЈ СЛИЦИ СВЕТА СРПСКОГ НАРОДА

Сажетак: У раду ће на лексикографском материјалу бити представљена улога афиксалних и семантичких деривата у параметризацији и профилисању појма 'виђење' у језичкој слици света носилаца српског језика.

Кључне речи: српски језик, језичка слика појма 'виђење', профилисање појма 'виђење', улога афиксалних и семантичких деривата у параметризацији и профилисању појма 'виђење'.

Уводна разматрања

1.0. У раду су представљене творбене лексичке јединице које учествују у реализацији концептосфере појма 'виђење', са циљем да се укаже на њихову улогу у параметризацији и профилисању свакодневне, језички устаљене тачке гледишта у обликовању језичке слике овог појма.¹ У складу са концепцијом когнитивног приступа биће показано како на творбеном плану човеково 'виђење света' концептуализују говорници српског језика, имајући у виду, пре свега, већ установљено схватање да се преко унутрашње форме речи и структурних елемената творбених типова чувају начини обраде информација о свету који указују на процесе категоризације и концептуалне интеграције појмова (исп. Харитончик 2009: 145–154).

1.1. Предмет разматрања биће префиксални глаголи, и то углавном од основних, прототипичних глагола визуелне перцепције *видети* и *гледати*, као што су: *превидети*, *предвидети*, *извидети*, *изгледати*, *загледати (се)*, *надгледати*, *погледати*, *прогледати*, *нагледати (се)*, *разгледати*, *прегледати*, *угледати*, *угледати (се)*, као и други префиксали и глаголи визуелне перцепције: *завири(ва)ти*, *извири(ва)ти*, *надвири(ва)ти*, *забленути се*, *осврнути се*, *освртати се*, *прочкиљити*, *зачкиљити*, *осмотрити*, *приметити*, *спазити*, *опазити*, *опажати*, *запазити*, *запажати* и др.; затим префиксали глагола *сматрати* и *мислити*, семантичких еквивалената прототипичних глагола визуелне перцепције из класе менталних

* e-mail: stana.ristic@isj.sanu.ac.rs

¹ О улози творбених деривата у реализацији језичке слике света в. Бартмињски 2011: 36, 48, 53–55, а о појмовима 'профил' и 'профилисање' в. нав. дело: 119–130.

глагола: *посматрати, проматрати, разматрати, измишљати, замислити, замишљати, премишљати, умишљати* и др.

1.2. Осим префиксалних глагола, улога других типова твореница у реализацији концептосфере појма 'виђење' биће представљена твореницама афиксалне и семантичке деривације, изведеним према валентним карактеристикама основних перцептивних глагола, и то пре свега именица које означавају њихове аргументе: субјекат перцепције, објекат, инструмент, место и перспективу визуелне перцепције, као што су: *гледалац, посматрач, очевидац, визионар, привиђење, виђење, око, вид, видик, поглед, видиковац, видокруг, видљивост, гледалиште, гледиште, стајалиште*; а затим и твореницама других врста речи који профилишу њихове аргументе и перцептивни догађај, као што су придеви: *видан, уочљив, видљив, невидљив, прегледан, кратковид, далековид*; прилози и модалне речи, типа: *привидно, очигледно, до виђења, видимо се*.

2.1. Улога творбених јединица наведеног типа разматраће се у језичкој слици појма 'виђење', која је реконструисана на основу концептуализације значења двовидског глагола *видети (се)*, прототипичног глагола визуелне перцепције, као и глагола несвршеног вида *гледати (се)*. Коцептуализација је урађена на лексикографском материјалу тезаурусног Речника САНУ (РСАНУ), а допуњена је лексичким материјалом из шестотомног Речника Матице српске (РМС) за творенице од слова П, као и из два тома Семантичко-деривационог речника. Као контролни речнички извори коришћени су Асоцијативни речник српског језика (АРСЈ), Обратни асоцијативни речник српског језика (ОАРСЈ) и речници синонима Миодрага Лалевића и Павла Ћосића.² Са творбеног апекта индикативне податке дају томови Семантичко-деривационог речника (СДР), у којима су представљене одреднице *око* и *гледати*.³

2.2. У асоцијативним речницима српског језика глагол *видети* дат је у облицима стимулуса *видео* и *не видео* и код њих се као реакције јављају углавном основне речи из перцептивне сфере у различитим облицима, док се деривати јављају у веома малом броју и са једним појављивањем (код стимулуса *видео*: *угледати, погледати, гледање, не видео* и *приметно*, а код стимулуса *не видео* деривати се уопште не појављују). У Обратном асоцијативном речнику појављивање деривата проверено је само код глагола *видети* и *гледати* који се јављају у различитим облицима као реакције, при чему је запажено да су глаголски деривати заступљени у знатно мањем броју од именичких, придевских и прилошких деривата.⁴ Појам „виђења“ у позицији стимулуса и у позицији реакције репрезентативно је представљен у сфери чулне перцепције, док се ментална и друге сфере јављају у незнатном броју потврда и на периферији.

² У речницима синонима наведено је преко 80 речи чија су значења у ближеј или даљој вези са значењима глагола *видети* и *гледати*.

³ Творбено гнездо именице *око* има укупно 155 изведеница (67 именица, 60 придева, 20 прилога и 8 глагола), док творбено гнездо глагола *гледати* има укупно 178 изведеница (73 именице, 30 придева, 15 прилога, 58 глагола, 1 предлог и 1 узвик).

⁴ О одсуству деривата у асоцијативним везама са мотивним речима и разлоге њиховог одсуства в. Драгићевић 2010: 71–76.

2.3. Концептосфера појма 'виђење', како показује лексикографски материјал глаголских лексема *видети (се)* и *гледати (се)* из тезаурусног Речника САНУ, осим концептуалног поља визуелне перцепције, великим својим делом обухвата ментално концептуално поље поимања, схватања, у чијој се умреженој структури издвајају елементи емоционалног и аксиолошког поља. У српском језику, као и у другим словенским језицима (пољском и руском нпр.), ови основни глаголи визуелне перцепције имају и значење 'поимати, схватати' (на основу видљивих особина) (исп. Бартмињски 2011: 134–162 и Иомдин 2006: 569). Оваква семантичка повезаност, означена појмом „смешанно пространство – blended space“, како се у литератури истиче, има значајну улогу на творбеном плану зато што се много пута понавља у процесима другостепене номинације у виду регуларне полисемије или у виду ономасиолошких повезивања у творби (Харитончик 2009: 148–149). То је евидентно и у концептосфери појма 'виђење' која показује да је у наивној слици света носилаца српског језика 'поимање, схватање' засновано на метафори виђења. Метафора 'поимање је виђење', како показује и грађа из Речника САНУ, продуктивна је и жива у српском језику, засведочена је многим глаголима и другим лексичким јединицама из сфере визуелне перцепције, и отвара могућности за образовање нових речи и идиома, повезаних идејом поимања, схватања у најширем смислу (исп. Иомдин 2006: 571).⁵

2.4. Примери у РСАНУ репрезентативно представљају употребу глагола *видети (се)* и *гледати (се)* на временској, просторној и функционалностилској равни српског језика, тако да у великој мери указују на обичајне норме и конвенције употребе ових лексема у разговорном језику и у текстовима. Они репрезентују језичку слику појма 'виђење', која се разликује од енциклопедијске (научне) слике и по томе што је, како се истиче у етнолингвистичким приступима, објективнија и стабилнија (исп. Бартмињски 2011: 134).

3. Општи појам 'виђења' у српском језику реализован је помоћу више десетина глагола и од њих изведених именица, придева, прилога и фразеолошких јединица. Типични глаголи виђења у српском језику су глагол *видети (се)* и *гледати (се)*, а на основу граматичко-семантичких карактеристика, у раду Ристић (2011: 33–41), утврђено је да је глагол *видети* прототипични глагол визуелне перцепције. Свака од наведених основних или изведених речи овог концептуалног поља, са сопственим, експлицитним лексичким значењем, профилише појам 'виђења' на посебан начин, истичући поједине његове аспекте и одређујући хијерархију тих аспеката у оквирима прихваћене перспективе посматрања (исп. Харитончик 2009: 149).

4.1. Основни параметри свакодневне, уобичајене концептуализације појма 'виђење' потврђени су у граматичким, синтаксичким карактеристикама гл. *видети*, чије се значење визуелне перцепције може најопштије дефинисати „реаговати на надражаје; опажати“, а деривирана, метафорична значења из менталне, евалуативне и емоционалне сфере, значењима „замишљати, стварати представу у

⁵ О когнитивној природи повезивања једне смисаоне категорије са другом или са више њих преко одабране мотивне основе, као „заједничког семантичког атрибута“, и њене унутрашње форме, као и о когнитивној ефективности и економичности која се испољава кроз високу продуктивност вербалних номинативних или репрезентативних стратегија у језику в. Харитончик 2009: 148–149.

мислима, сећању или машти“⁶, „претпостављати, сматрати; судити, просуђивати“ и „испољавати неко емотивно стање“. Типична ситуација визуелне перцепције одликује се двовалентном схемом обавезних аргумената: субјекта, живо биће или човек, и објекта који је или предмет радње или догађање, као и деривираним тровалентном схемом са факултативним објектом који уводи назив *ока*, *очију* и *погледа* као оруђе (инструмент), с обавезним атрибутом (*својим очима*, *једним (здравим) оком*, *оштрим погледом* и сл.). Уз значење из менталне сфере гл. *видети* „видети нешто у некоме, сматрати некога / нешто неким / нечим другим“ „судити некоме / нечему“, валентна схема се проширује на четворовалентне аргументе, па поред субјекта и објекта, уводи се став личног субјекта и локализатор. Осим обавезних аргумената за концепт ’виђења’ важни су и начин и време посматрања, као што су важни и односи међу аргументима.

4.2. Значења прототипичног глагола *видети* (*се*), представљена у РСАНУ (неповратна форма 15 главних значења, од којих већина има више подзначања, и повратна форма 9 главних значења са подзначањима), могу се свести на когнитивне дефиниције, које на адекватнији начин од лексикографских репрезентују свакодневну, устаљену језичку слику појма ’виђења’. На основу таквог уопштавања утврђени су параметри за профилисање појма виђење по моделу Јежија Бартмињског, оснивача и главог представника Лублинске етнолингвистичке школе, који је представио језичку слику овог појма у пољском језику (Бартмињски 2011: 131–168).⁶ Тако су у српском језику, као и у пољском, издвојени следећи профили: 1) начин посматрања, 2) предмет посматрања, 3) орган вида и оруђе које потпомаже гледање, 4) видно поље, 5) видљивост, 6) планови (први, други, даљи) и позадина на којој је локализован објекат перцепције, 7) угао посматрања – пресек линије погледа и линије субјекат – објекат, 8) тачка посматрања – место са којег се нешто види, 9) тачка гледишта и 10) перспектива (нав. дело: 138).

У даљем излагању биће показана улога творбених јединица у реализацији наведених профила.

Начини посматрања (виђења)

5.1. Различите начине посматрања, релевантне за профилисање појма ’виђење’, показују глаголске лексеме и фразеолошке јединице које именују чин визуелне перцепције и које представљају највећи број јединица. Тако се издвајају називи који представљају догађај само из угла посматрача, а то су, осим глагола *видети* и *гледати*, у смислу *Неко види / гледа некога / нешто*, и изведени гл.: *посматрати*, *запазити*, *опазити*, *опажати*, *смотрити*, *спазити*, *угледати*, као и називи који наглашавају само посматрани предмет, а маскирају субјекат који посматра, па осим гл. *видети се* у значењу „бити опажен, запажен“, то су изведени глаголи, придеви и идиоми: *истицати се*, *истаћи се*, *показати (се)*, *показивати се*, *појавити се*, *појављивати се*, *вирити*, *извирити*, *извиривати*, *помолити (се)*, *помаљати (се)*, *очитовати се*, *штрчати*, *излазити*, *показати (се)*, *показивати*

⁶ О истраживањима етнолингвистичке школе у Лублину в. Бартмињски 2011: 20–38, а о основним појмовима и инструментаријуму когнитивне етнолингвистике в. нав. дело: 38.

(се); *одати се, открити се; уочљив, неуочљив, очевидан, очигледан; пасти / падати у очи, запети за око* и др.

5.2. У визуелној перцепцији издајају се називи у виду повратних глагола у којима субјекат опажа сам себе (свој лик у огледалу), па осим гл. *видети се, гледати се*, то су и изведени глаголи: *огледати се, угледати се*, или узајамно, међусобно опажање учесника визуелног догађаја у смислу: *Они се виде / гледају (кроз прозор)*, што потврђују и деривирани глаголи: *угледати се, погледати се, загледати се, заглѐдати се, разазнати се, примећивати се, уочити се, суочити се, суочавати се* и сл.

5.3. У реализацији начина визуелне перцепције истиче се разлика између доброг и лошег вида, што се исказује ређе глаголима типа: *назирати, назрети, недовидети*, а чешће изразима и фраземама: *види као кроз маглу, види нејасно / мутно, игра му све пред очима*, који за разлику од глагола *видети* означавају ситуацију отежане перцепције, узроковане или слабошћу органа вида или због присуства неке препреке, због удаљености и сл. Могуће је слабо видети на јакој светлости, на сунцу: *заслепети* (од светлости / сунца) (исп. Бартмињски 2011: 139). Добар вид се исказује изразима: *оштро видети, видети и по мраку, види као у огледалу, видети као на длану, видети као мачка* и сл.

5.4. У вези са исказивањем визуелне перцепције реализује се и аспект одсуства способности визуелне перцепције, што се исказује деривираним глаголима: *обневидети, ослепети*, придевом *слеп* и именицом *слепац* и *невид* у значењу „привремени или стални губитак вида, обневиделост; слепило, слепоћа“, као и аспект враћања те способности, што показују деривирани глаголи *прогледати* и *провидети* у значењу „повратити вид, способност опажања“: *прогледати / провидети на оперисано око*. Наведене речи реализују и значење ’поимања, схватања’ преко метафоре ’поимање је виђење’ и ’поимање је светлост’: *прозрети, прозрење, просветлио му се ум* и сл. Тако се и потпуно одсуство поимања поистовећује са слепилом: *слепа љубав (вера, преданост, послушност)* (исп. Иомдин 2006: 569).

5.5. Аспект чина посматрања може бити лишен интересовања, што се исказује изразима типа: *гледати као теле у шарена врата, гледати бело*, али и другим простим или изведеним глаголима: *бленути, забленути се, зијати, зевати, зурити* и сл., а може бити реализован и са усмереним интересовањем, што показују изрази типа: *држати на оку, испитивати погледом, узимати на око*, али и префиксални глаголи *посматрати, разгледати, заглѐдати, поглѐдати* (некога), *пригледати, преглѐдати* (некога, нешто), *надгледати, осматрати, мотрити, осмотрити, проматрати, испитати, испитивати, извидити, извиђати* и др. (исп. Бартмињски 2011: 139).

5.6. Евидентна је разлика у чину визуелне перцепције према интензитету пажње посматрача, што се исказује гл. *видети* у значењу „запазити, запажати, закључ(ива)ти“ и *гледати* у значењу „обухватати погледом, посматрати, мотрити; управљати, упирати поглед, очи (у некога, нешто)“; затим изразима: *не скидати ока с некога / с нечега, гледати као сврака у јаје, оте ми се око* (за неким, нечим), *гутати погледом / очима*, као и концентрисањем на изабрану тачку: *упирати поглед / очи у нешто, упиљити погледом, заглѐдати се, испитивати, извидети,*

запажати, запазити, осматрати, посматрати, разматрати и сл. (исп. нав. дело: 139–140). Могуће је гледање у једну тачку без размишљања: *гледати као теле у шарена врата, зурити, буљити, пиљити*. Одсуство пажње при гледању исказује се глаголом *превидети* у значењу „не видети, не опазити“ и „изоставити, пропустити нешто“.

5.7. Гледање може бити краткотрајно и површно: *бацити поглед, летимично погледати, прећи погледом, вирнути, зиркати, ждракнути* и сл., или дуготрајно и темељито: *упирати поглед / очи у нешто, мерити, одмеравати, проматрати, заглéдати, буљити, надгледати*; или преношењем погледа са објекат на објект: *обухватати / прелетати очима / погледом, разгледати*.

5.8. У емоционалној сфери опажање може бити праћено емоцијама које се откривају у начину гледања: *бечити (рогачити, разрогачити, изрогачити, ширити) очи* значи „гледаги зачуђено и изненађено“; *гледати као у икону, као у бога, на-пајати се погледом, гледати као зачаран / као омађијан, гутати очима / погледом, стрељати / севати очима, гледати испод ока, ждракати очима, парити очи* (исп. нав. дело: 140), или у називу лица, особе на основу изгледа очију: *живоок* „који је живих, веселих очију“; *тужноок* „који има тужне очи, тужан поглед“.

5.9. Шири друштвено-културни оквир концептосфере виђења остварује се и преко других садржаја. Тако се у концептосфери 'виђења' одсуство вида односно немогућности виђења, ока да види, преко метафоре 'одсуство морала је немогућност виђења (шта је исправно)' уводе и етички парамерти, што потврђују изведенице: *безочан* „бестидан, дрзак, безобразан“, *безочник* „онај који је безочан, бестидник“; *безочница, безочно, безочност*. Метафорични потенцијал 'виђења', 'вида' и 'ока', 'очију' у концептосферу визуелне перцепције уводи и естетске параметре, што показују примери деривата којим се именују особе на основу изгледа очију: *јасноок* „који има јасне, бистре очи“; *златноок* „који има сјајне очи попут злата“; *лепоок, милоок, сјајноок* „који има сјајне очи“; као и примери аугментативних и деминутивних назива *ока, очију: очурде, очурине; оканце*. Значења се функционално шире све до друштвено-комуникативне сфере: 'виђење' у смислу сусретања са неким или нечим, што се осим глаголима *видети се, гледати се* исказује и глаголом *очијукати* у значењу „заљубљено гледати, кокетирати с неким погледима“. У друштвено-комуникативној сфери функционишу идиоми са именицом *виђење: из (од) виђења (знати, познавати) (некога)* у значењу „препознати некога (на основу ранијих виђења)“; а и као екскламативни изрази у говорним чиновима, поздрава на растанку: *до (скора, скорог) виђења* (данас разговорно *видимо се*) и у здравици *за срећна виђења* у значењу „да нам буде срећан сусрет“.

Предмет посматрања

6.0. У прототипичној ситуацији и трочланом односу: субјекат – радња – објекат, позиција објекта је ситуирана у сфери „реалности“ и „стварности“ односно у физичком свету, који се опажа чулима, али и у језичко-културном свету који је производ човекове сазнајне активности.⁷

⁷ Реалан предмет чина перцепције представљен је, преликан као приказ на нивоу „друге стварности“, тако да предмет посматрања добија свој портрет, постаје слика (Бартмињски 2011: 143). Субјективност, несталност, променљивост слике опаженог објекта у језичко-културној стварности

6.1. У српском језику за именовање спољног изгледа и форме објекта, осим именица *слика* и *портрет*, употребљава се именица *вид* у значењу „изглед, спољњи изглед ствари“ и „форма, облик, обличје које нешто има ... у коме се нешто види, приказује“, а у ширем значењу и именица *поглед* „оно што се открива оку, призор, слика нечега што се види с неког места“, као и читав низ блискозначних одређења објекта посматрања, који се међусобно разликују у погледу онтолошког статуса, са два супротна пола, именована лексемама: *слика* и *привиђење*. Осим наведених именица јављају се и други називи: *визија*, *утвара*, *сабласт*, *авет*, *сновиђење* и *халуцинација*.

6.2. Надређен назив за објекте нереаланог онтолошког статуса је именица *привиђење*, која осим конкретног значења „приказа, утвара“ има и апстрактно значење као именица *виђење* „слика коју човек види у сну или каквом заносу, привиђење, визија, халуцинација“ (*уметничка виђења*), док именица *привид*, са значењима „варљива / лажна слика, представа о нечему; надање без основа“ осим онтолошког статуса исказује и истиносну вредност објекта. Именица *сновиђење*, осим конкретног значења „приказа, утвара у сну“, реализује и емотивно значење жеље „оно о чему се машта, снева“ (*песничко сновиђење*). Наведене именице, као и *халуцинација*, *авет*, *сабласт*, *визија* представљају називе оних објеката који по оцени говорника имају статус представе лишене реалне основе (исп. Бартмињски 2011: 143).

6.3. На основу особина слике предмета (не самог предмета), његовог онтолошког статуса, могу се доносити закључци о субјекту који посматра, као и о осталим елементима чина посматрања (нав. дело: 144). Тако полисемна лексема *вид*, као и глагол *видети*, у семантичкој деривацији реализују значења из менталне сфере 'схватања, поимања', која се могу реализовати и као менталне карактеристике субјекта визуелне перцепције, као у пр. *визионар* који према РСАНУ има значење „човек који има визије; видовит човек; сањар“, односно „маштовита особа, обично са смелим стваралачким визијама“, или пример израза *духовни* (*душевни*) *вид* са значењем „памет, разум“, док се идиом *хумић вида* употребљава као термин у значењу „део средњег мозга одакле потичу влакна која улазе у очни живац, *thalamus opticus*“.

6.4. У српском језику објекат посматрања се профилише и на основу естетског утиска који оставља на посматрача, што показује деривирани глагол *свидети се* (*некоме*) у значењу „оставити пријатан утисак (на некога), допасти се (некоме)“: *свидела му се девојка*. Осим овог глагола овакво профилисање именују и деривати *наочит* „допадљив, згодан“ и *наочитост*.

Субјекат посматрања

7.0. Надређени назив за субјекат посматрања је „онај који опажа“. Субјекат посматрања у српском језику, као и у пољском, профилише се с обзиром на присуство односно одсуство интенционалности опажања, па имамо неколико основних назива: *гледалац*, *посматрач*, *контролор* (према глаголу *контролисати*

потврђује пример: *видети* / *гледати* (*некога, нешто*) *другим очима*, а њену варљивост пример: *сад га видиш*, *сад га не видиш* у значењу „варање, подвала, подваљивање“.

у значењу „надгледати“), *надзиратељ*, *надзорник*, *очевидац*; затим *воајер*, жаргонски *кибиџер* (према *кибиџовати*), *зијало* и *зевало*.

7.1. Тако је *гледалац* „особа која гледа у нешто“ и има углавном сензорно значење; *посматрач* – „особа која посматра нешто, која загледа нешто с пажњом, која прати, истражује нешто“ и исказује активније понашање субјекта реализовано и у значењу гл. *посматрати*; *зијало* и *зевало* – „споредна, случајна особа која није учесник догађаја, која гледа у нешто без размишљања, која блене у нешто“. *Гледалац* је субјекат који прима визуелне утиске само пасивно, без јасне намере, док *посматрач*, *контролор*, *воајер*, *кибиџер* чине то с намером и активно. Пасивна опсервација утисака, повезана са одсуством размишљања, представља карактеристичну особину *зијала* и *зевала* који имају особину „споредности“, оних који у посматраном догађају учествују случајно, подстакнути радозналошћу и без сагласности метанаратора. И *гледалац* и *посматрач* указују на улоге које се истовремено схватају као сензорне и менталне радње и супротстављени су пасивним посматрачима типа *зијало* и *зевало*. С обзиром на то да је посматрање сензорна и ментална радња, категорија субјекта посматрања се у свакодневном уобичајеном мишљењу доводи у везу са субјектом који доживљава и мисли, па творбени деривати *гледалац* и *посматрач* лако преузимају улогу интерпретатора и коментатора (исп. Бартмињски 2011: 146).

7.2. Јављају се и називи који имају уже специјализовано значење. Тако нпр.: *очевидац* – „особа која присуствује нечему, која може да потврди то што је видела, а у правном смислу и да сведочи о ономе чему је присуствовала“; *извидник*, *извиђач* и *извидница* – „појединац или група која извиђа, испитује терен“, што је најчешће везано за војну или полицијску терминологију, а затим и *мртвозорник* – „особа (обично лекар) која по службеној дужности прегледом умрлог установљава смрт и издаје дозволу за сахрану“. Наведени називи профилишу основни појам субјекта посматрања, стављањем у први план одређених функција, својстава и околности посматрања.

7.3. До диференцијације профила субјекта долази и с обзиром на сферу у којој је смештен посматрани објекат: ако је у питању реална сфера, субјекат се именује речима: *гледалац*, *посматрач*, *очевидац*, *сведок*; *зијало*, *воајер*, *кибиџер*, а ако је у питању измишљена сфера, субјекат се назива *визионар*, *халуцинатор* и *духовидац* у значењу „онај који има способност да види и схвата начулне појаве“ (исп. нав. дело: 144).

7.4. За профилисање субјекта релевантна је и његова позиција у визуелном догађају. За субјекат на позицији ван посматраног догађаја употребљавају се називи *гледалац са стране*, *воајер*, *кибиџер*, *зијало* и *зевало*, сви у значењу: „посматрач са стране“; ако се наглашава присуство субјекта догађају у питању је „посматрач учесник“: *очевидац*, *очевидник*: *очевици синоћњег призора*, *чути нешто из прве руке од очевидача*.

7.5. Профилисање субјекта по параметру способности и ефикасности опажања исказује се придевским дериватима: *бистроок* „који је бистрог ока, који јасно види“; *брзоок* „који је брзог, хитрог погледа“; *оштроок* „који је оштра ока“, а по параметру дефектности чула вида, очију, придевским и именичким дерива-

тима: *безок* „који нема једног ока“, *врљоок*, *врљоокаст*, *разроок* „врљав, зрикав“, *злоочник*, *злоочница* „онај / она која има зле, урокљиве очи“, *једноок*, *једоокац*, *косоок* „који има косе очи“, *мркоокаст* „који не види добро; слеп“. Профилисање субјекта реализује се и по вредносним параметрима менталне способности, па се по нарочитој способности субјекат именује као *далековидац*, *далековидник* „онај који има способност предвиђања нечега из реалног света“.

Орган чула вида, справе које побољшавају или потпомажу вид

8.1. *Око* као орган чула вида јавља се у изразима *видети нешто својим очима*, покр. *не стурати с очију* у значењу „не испуштаи из вида“, *бечити очи*, *држати нешто на оку*. *Око* је творбена основа за деривате *очевидац*, *очијукати*, *очитовати*, *наочари*. Наведени називи истичу инструменталну улогу 'очију' и наглашавају активан карактер посматрања. Бројни фразеологизми засновани су на метафоризацији 'очију', представљајући их у категорији других предмета: оружја: *стрељати очима*, *пробијати погледом*; ствари за бацање: *бацити поглед*; оштрог алата, сврдла, шила, игле: *пробијати погледом / очима*; прибора за јело: *гутати очима*, *прождирати погледом*; затим других делова тела, руку: *обухватити очима / погледом*, *ухватити / уловити нешто погледом* и сл.

8.2. Осим *ока*, *очију* у истом значењу али ређе употребљава се и именица *вид*: *уморити вид гледјући*, па је у РСАНУ, под одредницом *вид*, *очни вид* представљен на следећи начин: „(песн. и разг. у заклињању) *очи*“; „фиг. „оно што је најдрагоценије, најмилије“: *Волим брата од очињег вида*; *Нисам ајдуке ни видио, очињег ми вида*.⁸ У српском језику се именује и способност визуелног опажања именицом *вид*, полисемном лексемом са сличним профилима као и глагол *видети*, и то у значењу „моћ примања светлосних утисака; примање светлосних утисака, виђење“: *бити доброг вида*, *очи су чуло за вид*, *сумњати у здрав вид својих очију*, *имати слаб вид*; *вид га је издао*, *вратити некоме вид*, *губити вид*; као и именицом *поглед* у значењу „моћ виђења“.

8.3. Орган чула вида може бити несавршен и дефектан: *имати мрену на очима* у значењу „бити заслепљен“, *имати поклопце на очима* у значењу „уско гледати, испољавати умну ограниченост“, па ако некоме *спада мрена са очију* значи да се тај неко уверава у истинску вредност нечега, а израз *замазати очи (некоме)* има значење „довести некога у заблуду“ (исп. Бартмињски 2011: 148).

8.4. Орган чула вида може се побољшати додатним справама, инструментима: *наочари*, *луна*, *дурбин*, *двоглед*, *визир*, а справа може на неки начин да промени, улепша или наружи слику: *видети / гледати кроз ружичасте (друге, нечије, мутне, црне) наочари*; *гледати кроз нечију призму*.

⁸ У српском језику 'очи' као орган вида у концептосфери појма 'виђење' високо се вреднују, што осим наведених примера мере љубави и вредности, драгоцености која се полаже у заклетву и клетву, показују и примери типа: *гледати као мало воде на длану*, *гледати као зеницу (ока свога) / као око*, али и као мера нетрпеливости, непријатељства, што показују примери: *не моћи очима видети / гледати (некога, нешто)*, *гледати непријатељским очима (мрко, зло, криво / кривим оком) (некога)*.

Видно поље, видљивост

9.1. Видно поље има своје лексичке експоненте: *видик* у значењу „виђени, посматрани простор, фрагмент простора испуњеног детаљима“, *видокруг* у значењу „линија привидног додира неба и земље или површине воде“, *хоризонт* у значењу „граница видног поља“.

9.2. У српском језику, према РСАНУ, 'видик' се концептуализује као 'површина, простор' *видик* 1а „простор који се, посматран обично са неког вишег места, може обухватити погледом“: *бити заклоњен на целоме видику, покрити цео видик, разгледати по видику, пуца видик на нешто*, или као 'линија' *видик* 1б, в, у истим значењу као *видокруг* и *хоризонт*: *одскачити изнад видика, појавити се на видику / наспрам видика, нешто је иза видика* и сл.; затим као 'призор, слика': *видик* 2 „призор на посматраном простору, изглед, слика“: *лепи видици, красити видик*; као 'схватање' *видик* 3а: *проширити духовни видик, открити нове видике, нови видици, снажни видици*, и као 'гlediште, стајалиште' *видик* 3б: *видици опитних интереса, набацити видике за нека решења*.

9.3. Најистуренија тачка *видика* је *видиковац* „место (од природе згодно или нарочито удешено) за посматрање нечега“, а простор изван *видика*, по РСАНУ, исказује се лексемом *невидело* 2: *даљина стерала се у невидело*.

9.4. *Видно поље* или је веома широко или веома уско, па субјекат концентрише пажњу или на више објеката истовремено (макропоглед): *одмерити погледом, прелетети погледом, обухватити погледом*, или пак на један конкретан објекат изабран из „позадине“ (микропоглед): *упирати поглед у нешто, не испуштати из вида, спазити, угледати, открити, запазити, опазити*. Објекат се у видном пољу може налазити на великој удаљености од посматрача: *видети из далека, упућивати поглед у даљину, допирати погледом*, или на малој удаљености, што показује метафорични израз: *видети само крај властитог носа*, а придеви *далековид* и *кратковид* поред вредновања перцептивне способности исказују и вредновања менталне способности субјекта опажања у смислу „који има способност предвиђања / који нема способност предвиђања“ (исп. нав. дело: 149).

9.5. Профилисање 'видика', 'видног поља' пре свега као физичког, а затим и као менталног простора, у српском језику реализује се и на основу места, позиције објеката или могућности њиховог уклањања, што потврђују бројни изрази са називима из овог сегмента перцептивне сфере. Тако изрази са дериватом *видик* значајно обогаћују профилисање позиције објеката у видном пољу: *бити на видику* у значењу „бити на таквоме месту где свако може видети, падати у очи“ и „пوماљати се, појављивати се“: *сватови на видику; изаћи, излазити, изби(ја)ти на видик* у значењу „показ(ив)ати се“; *изаћи (доћи) на видик* у значењу „доћи надомак погледа, на место одакле се нешто може видети“; *изнети, износити, извести на видик* „објавити, изложити“.

9.6. Изрази и фразеологизми са лексемом *вид* у основи такође се концептуализују као 'површина, простор', у физичком и у менталном смислу, као и лексема *видик*, што се, према грађи РСАНУ, именује изразима *круг вида, поље вида* (заст. *поље виђења*) „простор који се погледом може обухватити, простор који се може видети очима“: *ући у круг нечијег вида, велико поље вида; пишчево поље вида*,

лик се пројектује изван поља виђења, на основу којих су настали фраземи којима се профилишу позиције објекта у физичком и менталном простору: *(из)губити из вида* „преста(ја)ти видети (некога, нешто)“ и „не узети, не узимати у обзир, занемарити, занемаривати, заборавити, заборављати“; *(из)губити се (и)шчезнути, ишчезавати, нестати, нестајати, отићи, уклонити се* из вида „не видети се, не виђати се, не појавити се, не појављивати се“; *измаћи (испасти) из вида* „промаћи незапажено“; *имати (држати) у виду* „имати на уму, водити рачуна, не заборављати“; *испустити, испуштати, пустити, пуштати из вида* „занемарити, занемаривати, не узети, не узимати у обзир“.

9.7. *Опажање* може бити боље или лошије, а *видљивост* јача или слабија. На светлости предмети постају видљиви, што се исказује модалним придевима *видљив, уочљив* (са дериватима *видљиво, уочљиво, видљивост, уочљивост*), у значењу „такав да се може видети“, и антонимима *невидљив, неучљив* (исп. нав. дело: 148). Надређен назив у српском језику је *видело* које се, према РСАНУ концептуализује као ’светлост, светлосни зраци’: *видело од свеће, видело месечево, видело божјега сунца*; као ’дневна светлост, дан’: *учинити нешто пре видела, вратити се за видела*; као ’небеско тело које светли (сунце, месец, звезде)’ и као ’извор светлости, светиљка’: *запалити видело, погасити видело*. На сличан начин се концептуализује и *видик* 4: *ићи за видика на конак и вид* у изразу *за вида* „док се још види, док је још дан“.

9.8. Одсуство видљивости у визуелном догађају концептуализује се као ’одсуство светлости, мрак, тама’, а именовано је, поред речи *мрак, тама* и лексемом *невидело* у значењу „простор без светлости“ или „простор изван видика, видног поља“. Исто значење се исказује деривираним лексемом *невид*: *нестајати у невиду, облачак се изгуби у невиду*.

9.9. Лексема *видело* по свом основном значењу „светло“ у изразима, као и *видик*, профилише објекат опажања у друштвено-комуникативној сфери: *изићи, излазити (изби(ја)ти, доћи) на видело* „обелоданити се, откри(ва)ти се“; *изнети, износити на видело* „објавити, објављивати, показ(ив)ати; откри(ва)ти“, ређе у физичкој сфери: *ступити на видело* „појавити се“. Профилисање у друштвено-комуникативној сфери исказују прилози *очито, очевидно* и *очигледно* у значењу „видљиво, јавно“ и *очинице* „створено, у очи“.

9.10. Појам ’поглед’ се тако именује, а у РМС *поглед* 1 дефинише се као „управљеност очију на кога или што, правац гледања“: *уперити поглед, летимичан поглед, оштар поглед, скренути поглед, бацити поглед, подићи / спустити поглед* и сл., али и као *поглед* 3а „место одакле се што може видети, домак ока“: *леп поглед, широк поглед* и сл. У профилисању ’погледа’, с обзиром на видно поље, као што је показано, заступљен је параметар домета вида, што се у српском језику исказује придевским дериватима *далековид* и *кратковид*. На основу грађе РСАНУ ’домет’ се поима у физичком и менталном смислу. Лексема *далековид* (*далековидан*) 1 реализује значење „који не види јасно изблиза, који јасније види удаљеније предмете“, али и значења из менталне сфере: *далековид* 2а „који је кадар да предвиди будуће догађаје и далекосежне последице“: *далековиди европски духови; далековид* 2б „који се руководи будућим потребама и интересима,

плански“: *далековида помоћ државе, далековида политика*. Сличан по значењу је и дериват *широковид* „који је широких погледа, који напоредо прати и правилно оцењује велики круг појава“: *широковиди и далековиди људи*. Придев *кратковид 1* реализује значење „који види јасно само на кратком растојању, изблиза, који јасније види предмете у близини“: *постати кратковид и кратковид 2* „који није способан да предвиди будуће догађаје, који је скучених схватања, непроницљив“: *кратковиди противници, кратковида опозиција*. Прилог *далековида* у значењу „на далековид начин, проицљиво“ истиче вредносне аспекте концептосфере виђење.

Први план, други план, даљи план; позадина

10. Насловљени појмови су дефинисани лексемом *план* која је у РМС *план 3* дефинисана као „место, положај према важности“: *остати у првом плану, потиснути (некога, нешто) у други план*, у физичком и менталном смислу, али се у видном пољу значење конкретизује у смислу позиције објеката као „група предмета или особа који се издвајају с обзиром на своју удаљеност од посматрача“. Истицање присуства објекта у актуелизованом видном пољу исказује се дериватима *назочан* „који се налази на месту о коме се говори, присутан“, *назочник, назочност*. Све оно што је смештено у видном пољу даље од предмета посматрања назива се *позадина*, а њу чине предмети, људи, предели и сл. који се налазе иза онога што видимо. Према РМС полисемна лексема *позадина* се концептуализује у физичкој и менталној сфери. У физичкој сфери то је „задњи део нечега“ и „оно што се налази иза нечега“, а у специјалном значењу то је „подручје иза бојне линије“. У менталној сфери то су значења „скривено деловање“, што потврђује фразема: *бити, држати се, остати у позадини* и значење „неважан положај“ реализовано у изразу *бацити, потиснути у позадину*.

Угао гледања, посматрања

11.0. Параметар за профилисање ’угла посматрања’ је линијски однос између објекта и субјекта визуелне перцепције. Сам назив односа *угао гледања, угао посматрања* и *угао вида* представљају идиоме деривираних лексема, а значење идиома *угао вида* дефинисано је у РСАНУ под изразима лексеме *вид* као „угао који склапају две линије повучене од крајњих тачака неког тела према оку“.

11.1. Основни модел чина визуелне перцепције, устаљен у језику, јесте интерперсонални модел, када је предмет посматрања саговорник с којим је субјекат повезан линијом погледа, што се у српском језику исказује лексемом *суочавање* и глаголима *суочавати се, суочити се* у значењу „сусрести се, сретати се, састати, састајати се с неким, нечим очи у очи, непосредно“, али и у специфичнијем значењу намештене ситуације, обично ради утврђивања истине, чињеница „довести, доводити, поставити, постављати (некога) очи у очи, лично, непосредно са неким односно нечим другим“. У случају када објекат није човек, метафорично се проширује прототипична ситуација: *стати лицем према предњем делу објекта / с предње стране нечега / са спољње стране* и сл., што се у српском језику исказује идиомом *с вида (са вида)* „споља, са спољне стране“.

11.2. Осим оваквог директног гледања у друштвено-комуникативној сфери јављају се и другачији начини: *гледати испод ока / крајичком (углом) ока, гледати попреко / преким оком, гледати криво / кривим оком, гледати преко ока, гледати преко рамена / с висине (свисока)* у значењу „омаловажавати, потцењивати некога, презирати некога“. Наведени начини гледања маркирају ненормалне ситуације у директном суочавању у којима се не поштују норме лепог понашања, обавезујуће у одређеној култури (исп. Бартмињски 2011: 150–151). У већини случајева такви начини гледања рађају *подозрење*, сумњу у искреност и добронамерност комуницирања, што изазива *подозривост*, неповерење или непријатељски однос према саговорнику, као и оправдан разлог да се буде *подозрив*.

Тачка посматрања, тачка гледишта

12.1. Насловљени појмови представљају кључни елеменат концептосфере појма 'виђење' зато што спајају субјекат, радњу и објекат посматрања. Сами називи овог профила представљају идиоме деривата *посматрање* и *гледиште*: *тачка посматрања, тачка гледишта*. На први поглед и у перцепцији тешко је разликовати ова два појма, али разлике проистичу из чињенице да се за профил 'тачка посматрања' узима чисто физички, сензорни параметар места (а секундарно и времена) са кога субјекат врши сензорне операције: види, гледа, посматра објекат. Појам 'тачка посматрања' поистовећује се и са појмом 'перспектива', што потврђује и РМС, у коме се једно од значења лексеме *перспектива, перспектива* 3 дефинише као „тачка гледања, стајалиште са кога се нешто посматра“.

12.2. Профил 'тачке гледишта' одређује се параметрима из менталне сфере, прототипично повезане са субјектом, који не само што посматра, већ врши и концептуализацију објекта (његову идентификацију, категоризацију и интерпретацију), претварајући чулне податке у језичко-културну слику предмета, што се коначно испољава кроз давање назива објекту (нав. дело: 151). У српском језику осим идиома *тачка гледишта* у истом или сличном значењу јавља се читав низ једночланих назива: *гледиште, становиште, назор, схватање, уверење*, а према РМС и *поглед* у значењу „начин гледања на што, мишљење, суд о чему, схватање, назор, уверење“: *идеалистички (материјалистички, религиозни, напредни) поглед* и сл. У РСАНУ *гледиште* и *тачка гледишта* имају исто значење „становиште са кога се нешто просуђује; мишљење, схватање, поглед на нешто“: *филозофско гледиште, различита гледишта, разлижење у гледиштима, правилно гледиште, гледати са националне и моралне тачке гледишта*. Резултат таквог просуђивања исказује се и дериватом *увид* који има значење „поглед у нешто, у неку ствар ради знања, обавештености, преглед“: *увидом се уверити у нешто; послужити као увид у нешто*. Изрази са овим дериватом имају физичку и менталну димензију: *бити (изложен) на увид, стајати на увид* „бити доступан виђењу, прегледу, упознавању“; *допустити увид у нешто, ставити на увид* „дозволити, дати да се нешто види, разгледа, да се с нечим упозна“; *имати увид(а) у нешто* „познавати нешто, бити обавештен о нечему“ и *поднети, послати, предати на увид* „дати некоме да нешто види, прегледа“.

Перспектива

13.1. Појам је именован позајмљеницом из латинског, а у српском језику се концептуализује у физичком и менталном смислу. Према РМС значење ове речи у физичкој сфери представљено је као *перспектива* 3 у значењу „тачка гледања, стајалиште са кога се нешто посматра“, *перспектива* 4а „поглед у даљину који се пружа с неког места“ и *перспектива* 4б „даљина, простор“. Значење у менталном смислу представљено је као *перспектива* 5а „будућност“, *перспектива* 5б „изгледи, наде, могућности, услови за будућност“ и *перспектива* 5в „вера у успех, поуздање“; као и изразима *имати нешто у перспективи* „имати у виду, у изгледу“, *из птичије перспективе* и *из жабље перспективе* (и у значењу тачке гледишта, тачке посматрања). Слично значење у менталном смислу, према РСАНУ има *видик* 3 са значењем „схватање, поглед на нешто“ и *виђење* 2а у значењу „призор, сцена“: *Чудно беше из брода виђење*.

13.2. У концептосфери ’виђења’, као што показује РМС, ’перспектива’ се реализује као сложен појам, надређен над појмовима ’видног поља’, ’угла посматрања’, ’тачке гледишта’ и ’тачке посматрања’,⁹ што показују примери типа: *перспектива се отвара пред неким / протеже се на нешто; може се стремити према перспективи; може се у перспективи нешто обезбедити*; нешто може *имати перспективу развоја*; она може да буде *широка, далека, замагљена, нова, свакојака*; нека препрека може *перспективу затворити, заклонити; перспектива се може изгубити / открити*. ’Перспектива’, за разлику од ’тачке гледишта’, почиње на месту где се налази посматрач и спаја га линијом погледа са предметом смештеним у видном пољу (исп. Бартмињски 2011: 151–152).

Закључак

На основу лексикографског материјала дескриптивних речника, РСАНУ и РМС, утврђено је да творбени деривати, како афиксални тако и семантички, имају значајног удела у формирању језичке слике појма ’виђење’ у српском језику. Они знатно увећавају број параметара у реализацији издвојених профила овог појма, проширујући његову концептосферу деривираним метафоричним значењима много детаљније него типични глаголи визуелне перцепције *видети* и *гледати*. У профелима који одређују друге елементе појма виђење, осим основних – субјекта, радње и објекта – деривати, њихови и други изрази и фраземи, знатно обогаћују номинацију концептосфере ’виђења’ у сегментима ’видљивости’, ’видног поља’, ’угла посматрања’, ’тачке гледишта’, ’плана’ и ’перспективе’.

⁹ Појмови ’тачка гледишта’ и ’перспектива’ имају и термилошку употребу и значење у когнитивној етнолингвистици и спадају у ред њених основних појмова и инструментарија (Бартмињски 2011: 40).

ЛИТЕРАТУРА

- Бартмињски 2011 Бартмињски, Јержи, *Језик – Слика – Свет*. / Приредио Ајдачић Д.; Превела Бјелетић М. /, Београд: Slovo Slavia.
- Драгићевић 2010 Драгићевић, Рајна, *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Иомдин 2006 Иомдин, Б. Л., Языковая модель понимания, *Языковая картина мира и системная лексикография*, О. р. Ю. Д. Апресян, Москва: РАН, Языки славянских культур, 515–612.
- Ристић 2011 Ристић, С., Глаголи визуелне перцепције у српском језику, *Српски језик, књижевност, уметност*: зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничном факултету у Крагујевцу (29–30. 10. 2010). Књ.1, *Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности*, Крагујевац: ФИЛУМ, 33–41.
- Харитончик 2009 Харитончик, А. Зинаида, Внутренняя форма и лексическое значение как способы репрезентации знания, *Словообразуване и лексикологија*, Доклади от Десетата меѓународна конференција на Комисијата по славјанско словообразуване при Меѓународниот комитет на слависте, Софија, 1–6 октомври 2007 г., Софија: Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, 145–154.

ИЗВОРИ

- АРСЈ – Пипер, П., Драгићевић, Р., Стефановић, М., *Асоцијативни речник српскога језика*. Београд: Београдска књига – Службени лист СЦГ – Филолошки факултет у Београду, 2005.
- Lalević, Miodrag, *Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskoga jezika*, Beograd: Leksikoni sveznanje, 1974.
- ОАРСЈ – Драгићевић, Р., Пипер, П., Стефановић, М., *Обратни асоцијативни речник српскога језика (II део; од реакције ка стимулусу)*. Београд: Београдска књига – Службени гласник, 2011.
- РМС – Речник српскохрватскога књижевног језика, IV-VI, Нови Сад: Матица српска, 1971–1976.
- РСАНУ – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ, I–XVIII*, Београд: САНУ, 1959–2010.
- СДР – Семантичко-деривациони речник, Св. 1, Човек – делови тела / Ред. Д. Гортан-Премк, В. Васић, Љ. Недељков / Нови Сад: Филозофски факултет, 2003.
- СДР – Семантичко-деривациони речник, Св. 2, Човек – унутрашњи органи и ткива, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, средство / Ред. Д. Гортан-Премк, В. Васић, Р. Драгићевић / Нови Сад: Филозофски факултет, 2006.
- Тошић, Павле и сарадници, *Речник синонима*, Београд: Kognet, 2008.

Стана С. Ристич

РОЛЬ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ В КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ ПОНЯТИЯ ‘ВИДЕНИЕ’
В ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА СЕРБСКОГО ЯЗЫКА

Резюме

В работе на лексикографическом материале показана роль аффиксальных и семантических дериватов в параметризации и профилировании понятия ‘видение’ в языковой картине мира носителей сербского языка. В соответствии с концепцией когнитивного подхода к словообразовательным явлениям, показано, что словообразования, мотивированные названиями из семантического поля визуального восприятия, прежде всего глаголами *видети* и *гледати*, указывают на способы обработки информации о мире, на процессы категоризации своей внутренней формой и структурными элементами словообразовательных типов, а внутри установленных профилей – и на процессы интеграции концептосферы понятия ‘видение’. Речь идет об аффиксальных и семантических дериватах типа: *превидети, извидети, увидети, изгледати, загледати (се), надгледати, прогледати, разгледати, угледати, угледати (се), нагледати се; завири(ва)ти, зачкиљити, жмурити; посматрати, приметити, спазити; ослепети, обневидети; замишљати, премишљати, умишљати; забленути се, бленути; гледалац, посматрач, очевидац, визионар, привиђење, сновиђење, виђење, увиђај; око, вид, видик, поглед, видиковац, видокруг, видљивост, гледалиште, гледиште, стајалиште; тачка гледишта, тачка посматрања, угао посматрања, перспектива посматрања, план посматрања; угледан, изгледан, виђен, прегледан, кратковид, далековид; слепац, видно, привидно, очигледно, до виђења, видимо се, изгледа; бацити поглед, продирати (стрљати, сећи) погледом, бечити / разрогачити очи, колутати очима и др.*